

INSPEKČNÍ SONDY

Vladimír Valeš

Česká školní inspekce

Česká školní inspekce se podílela nebo vlastními silami provedla několik sond, které byly zaměřeny na zjišťování úrovně znalostí žáků a studentů základních a středních škol. Tento úkol vyplývá ze zákona 564/90 Sb. O státní správě a samosprávě ve školství a jeho novely 139/95 Sb., podle něhož má školní inspekce zjišťovat, kontrolovat a hodnotit především průběh a výsledky vzdělávání. Podmínky pro plnění této funkce zpětné vazby škol a školského systému se teprve vytvářejí; v návaznosti na vzdělávací standardy je třeba definovat a kodifikovat kritéria pro hodnocení včetně instrumentů. Vymezit obsahový, organizační a institucionální rámec evaluace na úrovni žák, třída, škola, typ školy, školství. Evaluační standardy a nástroje pak nabídnout učitelům pro hodnocení žáka na pozadí třídy, řediteli pro sebehodnocení školy, inspekci pro hodnocení škol a školství.

Jakkoliv jsou tyto práce na samém počátku, přinesly dosavadní evaluační aktivity školní inspekce již některé poznatky o současné žákovské a studentské populaci, které dovolují vyslovit několik obecných závěrů. ČŠI disponuje značným množstvím informací z inspekční činnosti ve školách a školských zařízeních. V posledních dvou letech pracuje podle vytvořeného systému indikátorů, kritérií a instrumentů, které sledují a hodnotí na vstupu podmínky, v nichž vzdělávací proces probíhá, podmínky personální a materiální především, dále procesy výchovy a vzdělávání a v několika případech, o nichž bude ještě řeč, výstupy, tj. výsledky vzdělávání. Tento inspekční systém umožňuje navštívit každou školu jedenkrát za dva roky a sledovat ji v delším časovém úseku. Pro zvýšení objektivity probíhá část inspekce zásadně v týmech, pro hodnocení odbornosti učitelovy výuky využíváme spolupráce externích odborníků.

Jak se tedy jeví současná žákovská a studentská populace ve světle inspekčních zjištění a sond, které inspekce realizovala. Tak kupř. sonda v 8. ročnících základní školy z roku 1994 nastolila otázku, co vlastně má být měřeno na výstupu základní školy, povinné školní docházky? Jaký má být profil absolventa základní školy? Nakolik jsou naši žáci připraveni a schopni řešit úlohy, v nichž mají tvořivým způsobem aplikovat získané vědomosti? Nakolik jsme připraveni takové úlohy tvořit, aby snesly náročná kritéria validity, reliability, objektivnosti, ekonomičnosti atd.

V témže roce ČŠI monitorovala a ve spolupráci s odborníky z vysokých škol vyhodnotila obsah maturitních otázek a jejich náročnost, šíři maturitních předmětů, vztah maturitního učiva a kurikula. Inspekční zpráva o stavu těchto maturit vlastně pojmenovala, co mnozí věděli či tušili: značnou rozkolísanost v náročnosti obsahu jako rub diverzifikace, nedostatek základních požadavků na kvalitu, neexistenci evaluačních kritérií. Svým způsobem se tak zahájila diskuse o naléhavé potřebě řešit zvýšení kvality maturity, která by byla srovnatelná s obdobnými certifikáty

v dalších evropských zemích, jež předjímal dnešní již mnohem konkrétnější představy o standardizované státní maturitní zkoušce.

Třetí mezinárodní výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání TIMMS a Výzkum čtenářské gramotnosti RLS, které proběhly v roce 1994/95 ve spolupráci IEA, VÚP a ČŠI a poskytl srovnání našich žáků s žáky 43 zemí světa, vyvolal v případech matematiky a přírodovědy příznivý ohlas a pochvalu za umístění na předních místech, zároveň však položil otázku vztahu těchto výsledků a postoje žáků k sledovaným předmětům. Otázka nebyla zatím příliš zodpovězena, nicméně je vážná a vyžaduje pozornosti. Podobné otázky vyvolává naše umístění v čtenářských dovednostech; nastoluje problém našeho pojetí výuky jazyka a literatury, pojetí funkce vzdělávání v této dynamicky se proměňující době.

V roce 1996/97 provedla ČŠI srovnávací sondu v cca 50 státních a soukromých gymnáziích. Výsledky byly podrobně publikovány v tisku a vyvolaly i zájem odborný; některé závěry byly předneseny na loňské konferenci České asociace pedagogického výzkumu v Olomouci. Fakt, že výsledky didaktických testů resp. pořadí jednotlivých škol byly MŠMT zveřejněny v podobě „ligové tabulky“, vyvolal diskusi o potřebnosti, smysluplnosti a také ošidnosti podobných srovnání, aniž se blíže zkoumají studijní předpoklady žáků, podmínky školy v širším kontextu a aniž se bere za základ vzdělávací program, vzhledem k němuž se evaluace provádí.

V letošním roce provedla ČŠI tři rozsáhlá šetření. V lednu 1997 to bylo testování znalostí žáků 9. ročníku základních škol a víceletých gymnáziích EVA 9. Celý projekt - soubor didaktických testů z českého jazyka a literatury, z matematiky, zeměpisu, dějepisu a z přírodovědného bloku (chemie, fyzika, přírodopis) - vytvořili zkušební inspektoři s příslušnou aprobační ve spolupráci s odborníky ze škol, MŠMT a vysokých škol. Testy byly zadány v 80 školách, z toho 50 základních (42 státních, 8 soukromých) a v 30 víceletých gymnáziích (18 státních, 7 soukromých, 5 církevních). První analýzy ukazují, že testy konstruované na základě standardů pro základní školy by jako celek mohly být považovány za středně obtížné v matematice, v dějepisu a přírodovědném bloku, za nepatrně snazší v češtině a v zeměpisu. Celkové průměry zvyšují výsledky dosažené žáky gymnáziích, snížení průměrných výsledků způsobují z velké části soukromé školy. Podrobnější analýza by měla dát odpověď na otázky smyslu víceletých gymnáziích a základních škol, důsledky odchodu talentovaných žáků ze základních škol, měla by přispět diskusi, zda se české školství bude v příštích letech ubírat spíše cestou exkluzivního či inkluzivního pojetí vzdělávání.

Dalším projektem letošního roku byla Sonda maturant. Koordinátorem a zadavatelem bylo MŠMT, autorem didaktických testů nadace Scio, Česká školní inspekce připravila a provedla testování v maturitních ročnících vybraných škol. Reprezentativní vzorek činil 98 gymnáziích (243 tříd, 5909 žáků) a 98 středních odborných škol (240 tříd, 5258 žáků). Hlavním smyslem projektu bylo ověřit, zda testování může přispět standardizované maturitě v její tzv. státní části, zda existuje společné jádro kurikula a úloh oběma hlavními typy škol, tj. gymnáziu jako všeobecně vzdělávací instituci a středním odborným školám v širokém spektru jejich vzdělávacích programů. Na přelomu března a dubna 1997 testování proběhlo v předmětech český jazyk a literatura, matematika, fyzika, biologie a tři cizí jazyky: angličtina, němčina, francouzština. Dále se sledovaly některé údaje o studentech, jako je zaměřenost na další studium, vztah ke škole, oblíbenost testovaných

předmětů, vzdělání rodičů, prospěch v testovaných předmětech, průměrný prospěch na vysvědčení v I. pololetí tohoto školního roku. V současné době probíhá analýza jednotlivých úloh a jejich posuzování z hlediska kurikula jednotlivých typů škol a zpracování dat na úrovni žáka k zjištění rozdílů v souboru gymnázií a středních odborných škol. Podle našeho názoru je třeba dále ověřovat nosnost a realnost téze o společném jádru státní maturity.

Závěry z inspekční činnosti ve školách a školských zařízeních spolu se sondami potvrzují, že je nutno vést zásadní diskusi o pojetí vzdělávání v ČR a o vzdělávací politice, že je nutno hledat širokou shodu ve vymezení sociálně politické funkce vzdělávání, shodu ve vymezení výchovně vzdělávací soustavy a jejích aspektů vědomostních, dovednostních, postojoyových, to vše v kontextu národní kultury a tradic a evropanství zároveň. Inspekce tu předává decisní sféře řadu informací a podnětů pro praktické rozhodování a je připravena poskytnout výsledky své činnosti i oblastí výzkumu pro tvorbu strategických koncepcí našeho oboru.

Mgr. Vladimír Valeš
Česká školní inspekce
F. Šrámka 37
150 00 Praha 5